

***LEAVING TERRORISM BEHIND:
INDIVIDUAL AND COLLECTIVE DISENGAGEMENT***

Bjørgo, T. and Horgan J. (2009). New York: NY Routledge Press.

Tore Bjørgo je profesor policijskih nauka na Norveškoj policijskoj univerzitetnoj akademiji i viši naučni saradnik Norveškog instituta za međunarodne poslove (NUPI), inače socijalni antropolog po struci (Univerzitet u Oslu). Džon Horgan je direktor međunarodnog centra za proučavanje terorizma i vanredni profesor nauke, tehnologije i društva i psihologije na Državnom univerzitetu Pennsilvanija.

Bjørgo i Horgan predstavljaju skup uporednih studija slučajeva s ciljem razumevanja procesa i uslova pod kojima se pojedinci isključuju iz terorizma. Do danas, brojne studije su se bavile različitim aspektima kako se pojedinci pridružuju i ostavljaju različite vrste tajnih, zatvorenih i stigmatizovanih grupa. Neki od njih su posebno istraživali o nasilnim ili terorističkim grupama. Međutim, analitički interes je imao tendenciju da se fokusira na procese regrutovanja i radikalizacije, a ne na razdvajanje ili deradikalizaciju. Mnogi faktori i procesi uključeni u napuštanje terorističkih organizacija, verskih kultova, rasističkih grupa i kriminalnih bandi izgledaju sasvim slični uprkos velikim razlikama u ideološkom sadržaju, pozadini i aspiracijama. Stoga, napredak ostvaren u odgovarajućim analitičkim pristupima i nalazima takvih studija, može se do neke mere preneti i primeniti na proučavanje terorističkih grupa.

Dok je postojala sve veća svest o potrebi razumevanja i sprečavanja procesa radikalizacije, odnosno „ulaska“ u terorizam, odvajanje i deradikalizacija od terorizma su dugo bili zanemarena područja istraživanja terorizma. Autori koriste empirijske podatke kako bi istražili kako i zašto se pojedinci i grupe oslobađaju od terorizma i šta se može uraditi kako bi se to olakšalo. Osim toga, obimno prezentuju pregled različitih politika u mnogim zemljama koje pokušavaju da olakšaju ovaj proces. Zemlje obuhvaćene ovim obimom uključuju: Norvešku, Švedsku, Nemačku, Kolumbiju, Jemen, Maleziju, Singapur, Indoneziju, Saudijsku Arabiju, Pakistan, Tadžikistan, Avganistan i Filipine. Ovaj volumen služi kao prva komparativna analiza programa razdvajanja. Informacije variraju od

---

* Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava u Šapcu; marko.krstic.1982@gmail.com

zemlje do zemlje, ali većina se fokusira na pozitivne rezultate različitih programa. Međutim, koriste se različite mere kako bi se obezbedila preliminarna ocena efektivnosti ovih programa, uključujući: stope recidivizma, stope kriminala, broj lica oslobođenih uz pomoć programa, broj osoba koje su tvrdile da su se distancirale od terorizma, pa čak i visoka stopa zaposlenja učesnika. U stvarnosti, međutim, većina osoba uključenih u terorizam na kraju se odvaja od njega na jedan ili drugi način. Poglavlja u ovoj knjizi pokušavaju da objasne kako i zašto se to dešava i šta bi trebalo da se uradi kako bi se ubrzao ovaj proces. Pored toga, ova poglavlja pokušavaju da odgovore na sledeća pitanja. Kako i zašto učesnici u terorističkim grupama odluče da napuste grupu i put terorizma? Zašto se ponekad sve grupe uključene u terorizam odlučuju za napuštanje ove strategije i opredeljuju za nenasilne postupke? Šta bi vlade i drugi akteri mogli učiniti da se ovo odvajanje od terorizma desi - ranije, a ne kasnije, pre nego što izazovu toliko nasilja i patnji? A zašto je važno i korisno promovisati odvajanje kao element u sveobuhvatnoj strategiji za borbu protiv terorizma? Iako postoji dosta istraživanja o širim pitanjima kako se terorizam okončava, autori smatraju da postoji mogućnost, ne samo da se kritički ispita šta razdvajanje zapravo znači, već kako se pojavilo u različitim kontekstima i primenilo na veoma različite vrste pokreta.

Često se čini da se deradikalizacija shvata kao bilo koji napor koji ima za cilj sprečavanje radikalizacije. Takođe često se ne pravi razlika između kognitivnih i ponašanja u (de-) radikalizaciji, kao održavanje radikalnih pogleda, što će nužno predvideti izraze radikalnog ili nasilnog ponašanja. Primećuje se da pojedinci ne moraju nužno da se priključe ekstremističkim grupama jer imaju ekstremističke stavove; ponekad usvajaju ekstremističke stavove jer su se pridružili takvoj grupi iz drugih razloga. Kada napuste terorizam ili drugu ekstremističku grupu i ponašanja, kod pojedinaca se mogu iskoreniti radikalni pogledi na svet kao posledica izlaska iz grupe. Stoga, ljudi često ponovo prilagođavaju svoj sistem vrednosti u skladu sa svojim novim obrascima ponašanja. Međutim, postoje i pojedinci koji se distanciraju od ekstremističke grupe i njenih nasilnih stavova, ali zadržavaju svoje ekstremističke stavove o društvu. Bjorgo tvrdi da je mnogo važnije promeniti nasilno ponašanje nego radikalne stavove. Efektivnim antiterorističkim intervencijama se vrši pritisak na terorističke grupe, gde se ovim pojedincima pruža više mogućnosti da traže izlazak kada osećaju da gube, nego kada veruju da mogu ostvariti pobedu. S druge strane, pojedinci ili grupe mogu dobrovoljno odlučiti da napuste oružanu borbu, zbog etičkih, političkih ili ideoloških razloga, ili zbog razočaranja grupom ili njenim metodama i ciljevima.

Psihološka deradikalizacija se odnosi na iskustvo jaza između ideala osobe i stvarnosti u kojoj živi. To takođe može biti vezano za razočarenje nad nekim unutrašnjim podelama u grupi, bilo taktičkim ili strateškim. Može se desiti i slučaj sagorevanja ili promena ličnih prioriteta. Za fizičko razdvajanje se podrazumeva dobrovoljni ili nehotični izlaz iz grupe. Model razdvajanja, ukoliko bi bio

efikasan, integrisao bi pojedinačne, grupne, mrežne, organizacione, društvene i kulturne nivoe analize i pružio solidnu osnovu od koje bi mogle početi da se razvijaju intervencijske politike.

Posle dugogodišnjih sprovedenih intervju sa osobama angažovanim u nasilnom aktivizmu - rasističkim i desničarskim ekstremističkim grupama u Skandinaviji i terorističkim pokretima u Irskoj, autori su u početku bili iznenađeni saznanjem da su mnogi od njihovih informatora i saradnika već bili razdvojeni od svojih grupa. Drugi su bili u procesu, ili su ozbiljno razmišljali o odlasku, kao rezultatu razočaranja, neuspeha ili nečeg drugog. Brzo su došli do saznanja da je odvajanje od terorističkih i drugih nasilnih pokreta zapravo normalan i skoro konstantan proces. S obzirom na to, iznenadili su se otkrićem koliko je malo istraživanja sprovedeno u akademskim krugovima u vezi sa odvajanjem od terorizma. Studenti su bili više zabrinuti razlozima zbog kojih se ljudi uključuju u terorizam, nego kako završavaju angažman. U tom svetlu, bilo je manje iznenađujuće što politike protiv terorizma uopšte nisu kreirale i podstakle sistemske napore da eksploatišu i pojačaju ove prirodne tendencije da pojedini teroristi napuste terorizam i da se dezintegrišu. Ideja autora je bila se okupi međunarodna grupa naučnika kako bi se integrisalo razučeno istraživanje, kako o individualnom tako i kolektivnom odvajanju od terorizma, i formira skup podataka za komparativnu analizu.

Udaljavanje od terorizma je zapostavljeno područje ne samo u njegovom suprotstavljanju, već i u istraživanju o terorizmu uopšte, uprkos činjenici da odvajanje i dalje ostaje potencijalno složen proces, a pitanja koja je ona pokrenula izazivaju niz interesantnih teorijskih i empirijskih pitanja. Znanje utemeljeno na istraživanju i teorijsko razumevanje o ovim procesima nemaju samo akademsku vrednost, već takođe mogu pružiti osnovu za razvoj efikasnijih i humanijih kontraterorističkih politika i strategija. Osim toga, postoji velika potreba za evaluacijom istraživanja o brzom razvoju posebnih i ciljanih programa za razdvajanje u određenim regionima sveta.

Autori konstatuju da u jednom momentu, militantni aktivisti nemaju drugog izbora nego da okončaju svoje učešće u terorizmu. Za pojedince se nehotično udaljavanje od terorizma može dogoditi kada su uhapšeni ili deportovani, razdvajajući ih od svoje grupe i militantnih aktivnosti. Terorističke grupe mogu biti poražene ili prisiljene da se predaju kada su njihovi lideri ili članovi ubijeni ili uhapšeni. Efektivne antiterorističke intervencije vrše pritisak na terorističke grupe i stavljaju ih u podređen položaj. S druge strane, pojedinci ili grupe mogu dobrovoljno odlučiti da napuste oružanu borbu, zbog etičkih, političkih ili ideoloških razloga, ili usled razočaranja u grupu ili njene metode borbe. Pojedini članovi mogu biti uhapšeni i ponuđena im mogućnost da učestvuju u programima rehabilitacije koji uključuju neku vrstu amnestije, kako će se opisati u nekoliko sledećih poglavlja. Zatim oni mogu odlučiti da budu prkosni i odbiti da učestvuju, ili mogu prihvatiti ponudu učestvovanja u programu. U Italiji tokom

80-ih godina, aktivisti uhapšeni zbog terorističkih krivičnih dela počinjenih u Crvenim brigadama dobili su niz alternativa za smanjenje kazne, u zavisnosti od stepena razdvajanja iz oružane borbe i saradnje sa istražnim organima (poglavlje 5).

Naime, autori u ovom obimu govore o „programima“ kao opštem terminu za opisivanje širokog spektra politika kako bi se olakšalo razdvajanje. Mnogi od njih su programi u strogom smislu reči: oni su kreirali nazive, pridružene organizacije; oni imaju operativne budžete i procedure rada prema postavljenim ciljevima. Drugi pak imaju tendenciju da koriste više ad hoc načine rada, ponekad preko različitih agencija i sa definisanim ciljevima. To je gotovo slučaj sa indonežanskim programom deradikalizacije (poglavlje 12). Alternativno, ono što predstavlja „program“ u suštini može biti samo pravni okvir za olakšavanje smanjenja kazne u zamenu za pokajanje i saradnju sa vlastima, kao što je slučaj sa italijanskim programom za pokajanje (poglavlje 5). Uprkos heterogenosti ovih inicijativa, većina programa odnosi se na individualne (bivše) ekstremiste kao njihove primarne ciljne grupe i pokušava da olakša reintegraciju pojedinih terorista u društvo. Postoje i programi koji usvajaju kolektivniji pristup, obično u kontekstu celokupnih pokreta koji postavljaju svoje oružje. Ovo je slučaj sa kolumbijskim programom za reinkorporaciju (poglavlje 9 i 10). Međutim, ova dva pristupa se mogu posmatrati kao ekstremi kontinuuma, pošto pretežno „kolektivni“ programi obično uključuju elemente individualne reintegracije, dok pretežno „individualni“ programi ponekad koriste grupne sesije, koji okupljaju pojedince iz istog pokreta (i ponekad i drugi) suočavajući ih sa sličnim iskustvima drugih pojedinaca.

Bjorgo i Horgan pokušavaju da odgovore na pitanje šta je zapravo „deradikalizacija“, kako se sprovodi, meri i kontroliše? Postoji mnogo različitih koncepata i pojmova koji se koriste širom sveta - na primer „reintegracija“, „rehabilitacija“, „re-obrazovanje“, „uklanjanje“ (primarno i sekundarno), „razdvajanje“, „deprogramiranje“, - sve u cilju da se opiše približno sličan proces prelaska sa položaja usvajanja i upotrebe nasilja ka apstinenciji od nasilnih sredstava (stavova). Ali to nije nimalo jednostavan proces i vodeći stručnjaci na ovom polju su pronašli „nedostatak konceptualne jasnoće“ u nastajanju diskursa o deradikalizaciji. Kao koncept, pojam obično označava proces individualne ili kolektivne kognitivne promene (odvajanja) od kriminalnih, radikalnih ili ekstremističkih događaja, do neinkriminiranih ili umerenih ponašanja i stavova. „Deradikalizacija“ se mora jasno razlikovati od „razdvajanja“, koje označava samo promenu u ponašanju, ostavljajući po strani ideološki ili psihološki aspekt.

U saradnji sa relevantnim stručnjacima u području razdvajanja, autori su želeli da izrade studije slučajeva razdvajanja od pojedinih grupa ili određenih politika (prošlih ili sadašnjih), usmerenih na omogućavanje razdvajanja od takvih grupa. U svakoj studiji slučaja predstavljenoj u ovom obimu, bilo je važno postići osećaje složenosti i jedinstvenosti, zajedničkih sa svaku grupu. Ako se

uzme u obzir fokus i opseg različitih strategija i politika za borbu protiv terorizma UN, SAD, EU, Velike Britanije i većine drugih zemalja, sve više se naglašava sprečavanje radikalizacije u terorizmu. Međutim, do nedavno je posvećena vrlo malo pažnje ideji da se teroristi odvoje od terorizma, osim možda tradicionalnim načinom upotrebe fizičke sile ili zatvaranja. Uprkos tome, neke zemlje sa direktnim iskustvima terorizma počele su razmišljati i delovati u borbi protiv terorizma na nove i inovativnije načine. Ove zemlje, koje su imale uobičajeno rastuće stanovništvo zarobljenika za terorističke prekršaje, shvatile su da same ne mogu rešiti svoje terorističke probleme silom i pritvaranjem. Oni su takođe shvatili da se oslanjanje na isključivo represivna sredstva može realno izazvati samo još više problema nego što će ih rešiti. Pored toga, shvatili su da postoji potreba za sistematičnim načinom razumevanja i upravljanja rizikom kod pojedinaca koji ponovo ulaze u teroristički pokret i da postoji potreba za istraživanjem metoda usmerenih na resocijalizaciju i reintegraciju (bar nekih) bivših terorista nazad u društvo. Zauzvrat, postoje sve veća saznanja da ti pokajani bivši teroristi takođe mogu igrati važne uloge u smanjenju novog regrutovanja u terorizam. Postoje neki pojedinci koji se distanciraju od ekstremističke grupe i njenih nasilnih sredstava, ali zadržavaju svoje ekstremne poglede na društvo. Ne postoje jasni dokazi koji bi ukazivali na to da odvajanje može nužno dovesti do deradikalizacije, niti postoje jasni dokazi koji potkrepljuju argument da je deradikalizacija neophodan uslov za odvajanje.

Većina aktuelnih programa usmerena je na individualne (bivše) ekstremiste pokušavajući da olakša reintegraciju ovih pojedinaca nazad u društvo. Bivši terorista takođe može igrati važnu ulogu u smanjenju novih regrutovanja. Razdvajanje ne znači nužno da pojedinci napuštaju terorizam ili ekstremističko okruženje, oni se jednostavno mogu prebaciti sa jedne uloge u drugu.

Na samom svom početku programa deradikalizacije, trebalo bi da postoji naglasak na izmenjenom ponašanju i odnosu na militantnu, ekstremističku grupu kao i na promene ideoloških vrednosti ekstremista. Fokus na samu promenu ideologije (npr. kroz teološku debatu) verovatno neće delovati ako se ne kombinuje sa uticanjem na njihovo ponašanje i adresiranjem njihovih društvenih veza sa grupom, članovima porodice, prijateljima i drugima. Uspešni programi moraju kombinovati usmerenost različitih dimenzija stavova, ponašanja i društvenih veza na vrlo kreativan način. Ekstremističke grupe ispunjavaju funkcionalne potrebe u smislu obezbeđivanja identiteta, zajednice, zaštite i uzbudjenja i ovi elementi moraju biti adresirani u programima razdvajanja.